

IMATGES I MAREDEDÉUS

Josep M. Ballarín i Monset

Per començar, aclarim-ho

Per començar, he d'aclarir els mots.

La Mare de Déu és santa Maria de Natzaret, la dona que s'amarava el cor de les fetes del fill, que va acomboiar l'església naixent, que fou enduta als cels restant Mare de qualsevol cristià i de qualsevol home que ni la conegui.

Per acostar-s'hi no calen pas imatges.

Però l'home, des que pintava bisons a les caveres fins avui que fa fotografies i videos, és un ésser d'imatges.

No estranyi, doncs, que la Mare i el Fill hagin omplert a vessar-ne als nostres terminals. Ara representant moments de la vida de l'un o de l'altra, ara encimbellats a glòria.

Com que cada temps té els seus vents, les imatges de Jesús, i potser més les de Maria, mostren l'espiritualitat de cada època.

Però les pintures de les catacumbes, els mosaics bizantins o romans, els frescos i relleus romànics, les figures gòtiques, els olis renaixentistes i totes les altres que vingueren més tard no són marededéus.

Tampoc no són marededéus els quadres del nostre presbiteri o els del cambril amb moments de la vida de la Benaurada. A ningú no se li acudirà de dir-los-hi una avemaria.

Com la de casa, una marededéu és la imatge que destrava i escolta avemaries.

I, més encara que les imatges, qualsevol marededéu ens fa entendre els segles cristians, des que la posaren en un altar fins avui.

Vaig a fer un tomb per la història.

Capdellant imatges i marededéus.

«Capella graeca»

Vaig lluny.

Encara que sigui de mal assegurar, la representació més antiga de Maria, almenys al nostre ponent, és a la «capella graeca» de les catacumbes de Priscil·la, a

Roma. La Mare de Déu hi és asseguda amb el fill a la falda, l'estrella dels reis li plana damunt del cap, els tres reis, que ja són tres, s'inclinen a fer ofrenes.

La «capella» és xica, entorsolada a degotalls d'aigua. Les figures al fresc són menudes, tenen traços com els de Pompeia. Però hom hi endevina una pau de pregària que no poden tenir els pintors pagans.

Aquell pintor, cristià del segle II, vivia entre la por i l'esperança d'una major naixença a destrall de butxi. Però res no treu el goig d'una acció de gràcies a Déu per haver cridat tres pagans com ell vora el pessebre de Betlem.

Amb els segles, les imatges de Santa Maria serien a tots els racons cristians.

Però no n'hi ha d'altra de tan tendra, menuda i benaurada com aquesta.

Se li coneix la sang dels màrtirs.

Efès, any 431

El grec dona per tantes subtiletes filosòfiques com vulgüeu. Batejat va donar tant com vulgüeu de teòlegs. A l'Orient no paraven de sínodes, concilis, anatemes i antianatemes. Aquest «credo» que diem a missa duu dolors de part a cada mot.

El poble de Déu té massa seny per fer-ne molt cabal; quan va sortir aquell Nestori dient no sabien què i com de Jesucrist, van deixar-lo cantar. Però així que el dit Nestori es va embardissar dient que la Mare de Déu no era mare de Déu, la gent s'esvalotà.

I més els efesis. La seva ciutat havia sigut famosa pel temple d'Àrtemis, una mena de dea mare carregada de pits de més. Un cop cristiana, es feia veure perquè havia sigut estada de Maria i sant Joan. Deien.

Al 431, per parer l'esverament de Nestori, feren un concili. A Efès, que li tocava. Els pares conciliaris arribaven a centenars. Discutien engarrissant-se; el

poble no entenia gaire què en treien de profit. De fet, només va entendre que els pares conciliaris definien maria «theotocos», Mare de Déu, i heretge fos qui ho negués.

Aquella nit, després d'encendre les teieres, els efesis prengueren teies enceses i passejaren triomfalment per la ciutat els bisbes del concili. Deuria ser la primera festa a esbombar de la Benaurada.

D'aquesta i fins avui, totes les icones orientals duen el «theotocos» per corona. La Madona té el Fill als braços, els seus ulls esbatanats ja són glòria dels cels.

Alguna icona de Maria, pintada així, deu ser la marededéu més antiga.

«Salus populi romani»

Am la pau de Constantí, vinga processons, basíliques de tro, mosaics daurats i glòries de papes i bisbes. Mentre Constantinoble resplendia de glòria i santes sofies, que vol dir saviesa.

Ni Roma ni Bizanci no havien perdut els records de l'imperi Romà; a Roma hi havia el papa, a Bizanci l'emperador. Com que els homes ens imaginem Déu des dels nostres fangars, Jesucrist era el Senyor de l'Univers i la seva Mare anava abillada d'emperatriu; àdhuc al ponent, on ja no hi havia emperadors, però anava marcat per Constantinoble i els seus artistes.

I vet ací.

Una icona de llevant, o almenys amb les traces de llevant, va arribar a Roma. Entre les grandeses a desdir de Santa Maria la Major, la icona menuda, i amb ulls misteriosos ha viscut tots els temps i temporals de la ciutat eterna, ha conegut totes les cares i planys del poble de Roma que li diu «salus populi romani». Salut del poble romà.

Ja no és una imatge, és un viver d'avemaries.

Nascuda grega, fou la primera marededéu llatina.

Apocalipsi

Amb revifalles de l'antiga grandesa, Roma s'esfondrava a poc a poc. Tot i l'empenta juvençana que duia, el cristianisme no va reeixir a refer la romanitat, només aconseguí apuntalar-la primparrada davant les batzegades dels bàrbars.

Però aquella església tenia una esperança que potser avui hem perdut. I ho aconseguí de miracle, els bàrbars es batejaren, foren sang nova cristiana.

Però els seus cavalls continuaven pas-sat sense deixar res per verd. Van ser segles de tràngol, de ciutats cremades, de bisbes fent de batlle, de batlles que se n'anaven a la fresca, d'espant i fugides de gent amb el farcell a coll.

Allò semblava la fi del món, l'Apocalipsi.

L'Apocalipsi fou escrit per aconhor-tar els cristians a les hores del martiri. Passats els martiris i vinguts nous planys, el llibre de la Revelació, dit a gent que poc esperava de la terra, duia esperança en els cels nous.

En aquests segles, Jesús és el senyor dels cels envoltat de símbols i esperant els seus d'ací baix; Maria li fa costat, gloriosa, només amb un punt tendre a la mirada.

L'Apocalipsi arriba fins a Taüll.

On la imatge al fresc de la Verge encara no és marededéu.

Falca

Del fresc de Taüll a la nostra marededéu de Queralt hi ha la història d'un apropament de Déu als homes. Més ben dit. Déu sempre és proper, foren els homes quins se'l van sentir al costat.

El Senyor de Taüll, regnant als cels, es féu majestat romànica entre cel i terra, aquesta s'entendrí en els Crist crucificat del sant Bernat, fins que el Senyor dels dolors fou un home de poble somrient en les imatges més belles que mai hàgin fet d'Ell. El «Beau Dieu» dels gòtics.

Semblantment, la Mare de Déu es fa marededéu.

Marededéus

El segle XII sempre és cavalleresca. Estarrabaldada i esbojarrada a Guillem de Berguedà i en tants d'altres galls, s'afina

La imatge de la Maretedeu de Queralt amb els vestits que dugué fins el 1916. ARXIU M. SISTACH

en Sant Bernat que féu de Maria la Dama dels seus jocs florals.

Per triar-ne una de molt bella que tenim aprop, aquesta és la marededéu del Claustre solsoní. Com el Crist era rei cavaller, sa Mare és la Senyora coronada que regna als cels i a la terra.

El romànic és senyorial, estil-litza les figures. Cantant gregorià en les ombres místiques dels temples, la cavalleresca veu Maria idealitzada. Els plecs de les seves imatges baixen a ritme geomètric, els replecs no tene aire, cauen rodons a gratient. Però les mans són fines i la Dama somriu acollidora.

Fins a les imatges maldestres, com la de Núria, el poble imita els senyors.

Seguint sempre el mateix fil, el romànic aconsegueix la més bella testa de marededéu que al món sigui. La de Santa Maria de Montserrat; que ja no és ben bé una reina entronitzada, el perfil de la cara i el somriure angèlic ja van cap al gòtic.

Amb el gòtic, Jesús esdevé fuster, sa Mare mestressa de casa i Verge daurada. Cal anar a França per veure el sol matissant la Mare de Déu dreta a les llindes de les catedrals. No hi ha res d'encarcarat, hieràtic, solemniat, la mà voleia, els plecs marquen el moviment del cos. Tot és tan real com ho pugui ser criatura humana enduta per la gràcia.

Sense que calgui passar els Pirineus.

Ací tenim Falgars, el Patrocini de Cardona, el Coll de les Sabines a Cervera i aquella d'Anglesola perduda al museu de Boston. Totes són imatges dretes.

La Mercè barcelonina és asseguda. Com ella, les marededéus assegudes d'aquest temps duen vel i corona al cap, mantell i túnica amb plecs movent-se com si fossin de debò, una mà s'allarga al poble, l'altra aguanta el Fill.

N'hi ha centenars a Europa.

Queralt

La nostra marededéu és d'aquest darrer temps.

Algú ha dit que és romànica.

No faci estrany. Si la nostra renaixença va tenir els seus enfervoriments gòtics, es delia molt més pel romànic. Hom estudiava a esmicolar les ermites perdudes als Pirineus, deixant de banda els millors espais que hagi donat la nostra terra, els de al catedral de Barcelona i de Santa Maria del Mar. Cal dir que, certament, el nostre gòtic no fa res parell a Taüll, ni té l'escultura de les catedrals franceses.

Així que, els de casa, valorant justament el romànic i oblidant injustament el gòtic, veiessin romànica la cosa més estimada que tenim. I potser hi ha una altra raó. No costa pas gaire de creure en un pastoret romànic, costa més de creure'l gòtic.

Sigui com sigui, ací la tenim.

Asseguda, duu vel i corona, mantell i túnica amb plecs movent-se com si fossin de debò, una mà s'allarga al poble, l'altra aguanta el Fill.

Cada marededéu té la seva gràcia. Al Claustre és el posat, a Montserrat el somriure, a Falgars el gest, a Núria la ingenuïtat maldestra.

A la nostra és la mà.

Feta de dits fins per enfilar l'agulla, sap pastar el pa de taula i el de missa. Aquesta mà ho és tot, senyora, pagesa, mestressa de casa, Mare de Déu, marededéu. Convida a anar-hi i acull.

Tots vivim en el clot d'aquesta mà.

Una altra falca

Després del gòtic va venir el renaixement, després en vingueren d'altres.

I vet ací. Si el món medieval fou un acostament a Déu, l'home se'l va fent lluny ja en el segle XV. Seguiré aquestes a grans traços.

I des de Queralt.

Vistes des del Quer

Des del quer, ningú no va saber que el Rafael pintava Madones més «fornarines» que altra cosa. Tampoc no en va saber de la «Pietà» de Miquel Àngel tan bella, però amb un garrot de braç que Déu nos en guard.

Aquella gent i la que vingué més tard, tenia por de Déu. Estemordida, s'aixoplugava al mantell de Maria per parar la tempesta. Fou el temps de les «glòries de Maria».

Però gairebé no surt cap marededéu nova, mentre les antigues ennegrien a fum de ciris.

Al temps que Europa bullia, la nostra terra era a hores marfoses de picabaralles de veí a veí. Més val no recordar-les i saber que, fos com fos, la marededéu allargava la mà.

Vingué el barroc.

Potser de cert, Domna Queralt era el cap de l'escala de l'hostatgeria sota les

ales de l'Esperit Sant que encara hi podem veure. Un dia la traslladaren al temple nou, al cap de poc li feien altar barroc llampeguejant. I el santuari fou a esplet de capellà, hostatger, majordoma. I donats que es donaven a la marededéu, vivien ací dalt, captaven per Ella i s'enterraven a la cripta.

Però el barroc es mirava de gairell el gòtic. Serraren la corona de fusta que duia la Verge, n'hi feren una de postissa i cobriren la marededéu amb un mantell de tro i festot. A la Cova hi havia una imatge, avui a la sagristia, que ens l'ensenya com fou. La Mare i el Fill treuen només el cap i una mà per entre la tossa de roba.

Un pintor, potser de l'escola del Viladomat, pintà els dos quadres que ara tenim al presbiteri; uns altres feren les històries de la vida de Maria que ara pengen al cambril. En aquells temps, dos grans quadres feien flanc al gran retable.

M'aturo a un d'ells, tal com ens l'expliquen a l'antiga novena. Representava Jesús engegant llamps a la terra i sa Mare entomant-los amb el mantell.

Ja ho veieu. Per glorificar Maria fan fer el paper de dolent al Fill.

Déu meu, temps era temps.

Fa setanta-cinc anys

Fa setanta-cinc anys feren festa grossa.

Llevaren el mantell de la marededéu, li posaren l'oreneta a la mà. I no sé pas qui va restaurar la imatge enfadeïnt-la tant que cap gòtic no la coneixeria.

Però és així com la tenim i així com ens l'estimen.

Amb la mà estesa i l'oreneta a punt d'arrencar el vol per venir a cercar-nos.

«Ave, Maria, gentil sobirana»

Josep M. Ballarín i Monset
Capellà de Queralt

**INFOR
BER**
INFORMÀTICA DEL BERGUEDÀ, s.c.p.

DISTRIBUIDOR:

ORDINADORS

El rigor i
la serietat necessaris
en qualsevol
projecte
informàtic,
l'experiència
de bons professionals,
TOT
posat al vostre
servei.

C/. Lluís Millet, 25-27 Telf. 821 38 02 08600 - BERGA